

Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske – 2019

Metodologija istraživanja

Prof.dr.sc. Danijela Štimac Grbić
Hrvatski zavod za javno zdravstvo

HRVATSKI ZAVOD
ZA JAVNO ZDRAVSTVO

PROJEKT

Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske

DIO PROJEKTA

Uvod (Ugovor Klasa 900-01/19-15/10, ur.broj: 381-15-150-20-12)

SURADNE INSTITUCIJE

Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

VODITELJICA PROJEKTA

dr. sc. Ivana Pavić Šimetin, Hrvatski zavod za javno zdravstvo

ZNANSTVENA VODITELJICA PROJEKTA

izv. prof. dr. sc. Renata Glavak Tkalić, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

UVOD

- Istraživačko izvješće sadrži metodologiju i rezultate trećeg istraživanja raširenosti i obrazaca uporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske.
- Istraživanje provedeno 2019. godine na reprezentativnom uzorku građana u dobi između 15 i 64 godine.
- Redovito praćenje pojavnosti zlouporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji nužno je kako bi se, uz ostale relevantne javnozdravstvene pokazatelje ovisnosti u Republici Hrvatskoj, procijenile dimenzije ovoga problema te planirale adekvatne javnozdravstvene intervencije i mjere, u cilju učinkovite prevencije, ranog prepoznavanja rizika za nastanak ovisnosti, adekvatnog i pravovremenog liječenja i rehabilitacije s ciljem potpunog oporavka.
- Uz preventivne javnozdravstvene mjere i programe za smanjenje potreba i potražnje za sredstvima ovisnosti, potrebno je poduzeti i adekvatne mjere u cilju smanjenja dostupnosti sredstava ovisnosti.

- Anketno istraživanje raširenosti i obrazaca uporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji (General Population Surveys –GPS) jedan je od pet epidemioloških indikatora koje je razvio Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) te koje su prihvatile zemlje članice Europske unije.
- Sustavno razumijevanje razmjera problematike uporabe sredstava ovisnosti te procjena utjecaja intervencija u tom području zahtijevaju ispitivanje i ostalih indikatora:
 1. problematična uporaba droga (Problem Drug Use–PDU),
 2. zahtjev za liječenjem (Treatment demand indicator–TDI),
 3. smrti povezane s uporabom droga i smrtnost među ovisnicima (Drug-related deaths and mortality- DRD)
 4. zarazne bolesti povezane s uporabom droga (Drug-related infectious diseases–DRID).

Podaci vezani uz ove indikatore prikupljaju se u Registru osoba liječenih zbog zlouporabe psihoaktivnih droga Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo.

- Navedeni epidemiološki indikatori su osnova za izradu godišnjih izvješća EMCDDA-a o trendovima uporabe sredstava ovisnosti i razvoju stanja u Europi¹.

¹ *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2020), European Drug Report 2020: Trends and Developments, Publications Office of the European Union, Luxembourg.*

PROJEKTI ZADATAK

- Osnovni projektni zadatak znanstvenoistraživačkog projekta Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: 2019. je prikupljanje podataka koji će omogućiti procjenu proširenosti zlouporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji, omogućujući usporedivost prikupljenih podataka i analizu trendova tijekom vremena te usporedivost s podacima iz drugih europskih zemalja.
- Projektni zadatak temelji se na činjenici da je zlouporaba sredstava ovisnosti jedan od javnozdravstvenih prioriteta te velik društveni problem u Republici Hrvatskoj.
- Posljedice proširenosti zlouporabe sredstava ovisnosti zahtijevaju planiranje učinkovitih mjera i intervencija kako u prevenciji tako i u smanjivanju štete nastale razvojem ovisnosti.
- Referentni okvir za provedbu istraživanja bile su upute i metodološke smjernice osmišljene od strane stručnjaka iz EMCDDA¹ kako bi se omogućila usporedivost prikupljenih podataka s podacima iz drugih europskih zemalja.

¹ EMCDDA (2002). *Handbook for Surveys on Drug Use among the General Population*. Lisbon: EMCDDA

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj je bio prikupiti podatke o:

- prevalenciji i distribuciji konzumacije različitih sredstava ovisnosti u općoj populaciji kao i u relevantnim podskupinama populacije (npr. mladi ljudi, urbana područja);
- sociodemografskim obilježjima i obrascima uporabe sredstava ovisnosti među onima koji konzumiraju droge trenutačno, ili su ih konzumirali u prošlosti, uključujući inicijalno uzimanje i prestanak uzimanja te učestalost uzimanja;
- čimbenicima povezanim s uporabom sredstava ovisnosti, kao što su stil života, zdravstveni status, mentalno zdravlje, drugi zdravstveni čimbenici, socijalno funkcioniranje;
- stavovima i percepciji različitih skupina u populaciji u odnosu na uporabu sredstava ovisnosti (percepcije rizika ili dostupnosti).

Specifični ciljevi istraživanja bili su:

- procjena prevalencije uzimanja duhana, alkohola, lijekova, ilegalnih droga i „novih droga“ u općoj populaciji po spolu, dobi i stupnju urbaniziranosti;
- opisivanje korisnika sredstava ovisnosti po socijalnim i ekonomskim karakteristikama te obrascima uzimanja droga.

Dodatni cilj ovog projekta bio je utvrditi trendove uporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji.

¹ EMCDDA (2009). *An Overview of General Population Survey Key Indicator*. Lisbon: EMCDDA.

Nacrt istraživanja

- Nacrt poprečnog presjeka,
- ponovljena metodologija korištena u projektima *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske* iz 2011¹. i 2015². godine
- procjena prevalencija i obrazaca uporabe sredstava ovisnosti u općoj populaciji i relevantnim podskupinama populacije

¹ Glavak Tkalić, R., Miletić, G.-M., Maričić, J., Wertag, A. (2012). *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske

² Glavak Tkalić, R., Miletić, G.-M., Maričić, J. (2016). *Uporaba sredstava ovisnosti u hrvatskom društvu: Istraživanje na općoj populaciji*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske

Način prikupljanja podataka

- Metoda anketnog istraživanja licem u lice, u kućanstvima
- Anketa **anonymna**
- Sudionicima je bilo omogućeno **samostalno** ispunjavanje ankete zbog osjetljivosti teme istraživanja, a anketari su im bili na raspolaganju kako bi mogli pružiti stručnu asistenciju u obliku pojašnjavanja pojedinih pitanja ili načina odgovaranja na njih.

Anketari

- U provođenju istraživanja na terenu sudjelovalo je dvjestotinjak anketara, pripadnika obaju spolova, koji su bili ili studenti ili djelatnici HZJZ i županijskih Zavoda za javno zdravstvo.
- Koordinaciju rada na terenu obavila su 23 terenska koordinatora, a kontrolu rada 24 koordinatora terena, djelatnici HZJZ i županijskih Zavoda za javno zdravstvo.
- Svi koordinatori i anketari prošli su temeljitu stručnu edukaciju o svim ključnim aspektima istraživanja prije prikupljanja podataka na terenu.
- Koordinate su educirali članovi istraživačkog tima Instituta Ivo Pilar, a anketare njihovi koordinatori.

Instrumenti

- Hrvatski prijevod upitnika *European Model Questionnaire (EMQ)*. na temelju preporuke EMCDDA-a.
- Prijevod je izrađen metodom dvostrukog prevođenja primijenjen i u istraživanjima 2011. i 2015. uz modifikacije s obzirom na nove preporuke.
- Upitnik je sadržavao ukupno 138 pitanja, a anketiranje je u prosjeku trajalo dvadesetak minuta

Instrumenti

- **Glavne teme** obuhvaćene upitnikom bile su:
 1. uzimanje legalnih droga,
 2. uzimanje ilegalnih droga,
 3. uzimanje novih droga,
 4. stavovi i mišljenja o drogama i politici vezanoj uz droge te
 5. relevantna obilježja sudionika istraživanja.
- U svrhu istraživanja korištene su i skale kojima se ispitivala percepcija dostupnosti pojedinih vrsta sredstava ovisnosti.
- Zbog osjetljivosti teme istraživanja i kako bi se facilitiralo sudjelovanje u istraživanju, sudionicima je ono, na temelju preporuke EMCDDA-a, predstavljeno kao istraživanje kvalitete života, životnog stila i zdravstvenih rizika.

Pilot-testiranje upitnika

- Kako bi se testirao upitnik, provedeno je pilot testiranje na neprobabilističkom kvotnom uzorku od N=96 sudionika iz Grada Zagreba u lipnju 2019. godine.
- Na temelju rezultata pilot-testiranja i komentara anketara upitnik je modificiran na način da su neka pitanja izmijenjena, neka izbačena, a kod nekih je promijenjen redoslijed.
- Na temelju komentara anketara i u skladu s promjenama u upitniku modificirane su i upute za anketare.

Uzorak

Ciljana populacija

- U skladu sa smjernicama EMCDDA-a i s prva dva istraživanja u općoj populaciji iz 2011. i 2015. godine, ciljana populacija u ovom istraživanju bili su građani Republike Hrvatske u dobi između 15 i 64 godine koji su živjeli u privatnim kućanstvima.
- Za potrebe ovoga istraživanja je određen uzorak od 5000 sudionika.
- Pri tome je osnovnim uzorkom bilo obuhvaćeno 4000 osoba u dobi između 15 i 64 godine, a naduzorkovanjem dodatnih 1000 sudionika u dobi između 15 i 34 godine.

Uzorak

Metoda uzorkovanja

- Kod kreiranja uzorka planirano je da jednom mikrolokacijom anketiranja bude obuhvaćeno dvadeset sudionika što znači da je inicijalno definirano 250 mikrolokacija anketiranja.
- Istraživanje je provedeno u svim županijama
- Okvir uzorkovanja je bio Registar prostornih jedinica Državne geodetske uprave kojim su evidentirane sve kućne adrese u Republici Hrvatskoj.

TABLICA 1. Broj lokacija
anketiranja po županijama

ŽUPANIJA	BROJ LOKACIJA ANKETIRANJA
Grad Zagreb	46
Zagrebačka	18
Koprivničko-križevačka	7
Bjelovarsko-bilogorska	7
Virovitičko-podravska	5
Požeško-slavonska	5
Brodsko-posavska	9
Osječko-baranjska	18
Vukovarsko-srijemska	10
Krapinsko-zagorska	8
Varaždinska	10
Međimurska	7
Sisačko-moslavačka	10
Karlovačka	8
Ličko-senjska	3
Primorsko-goranska	17
Istarska	12
Zadarska	10
Šibensko-kninska	6
Splitsko-dalmatinska	27
Dubrovačko-neretvanska	7

Razdoblje provedbe anketnog istraživanja

Terensko istraživanje
obavljeno je unutar
planiranih rokova, od **rujna**
do prosinca 2019. godine

Upravljanje podacima

Anketni odziv

U svrhu anketiranja odabrano je ukupno 12 622 adrese. Na 5006 adresa prikupljeni su popunjeni anketni upitnici (od toga njih 12 nije bilo ispravno popunjeno, te su isključeni iz daljnjih analiza). Na 4455 adresa anketiranje nije obavljeno zbog odbijanja sudjelovanja u istraživanju (uključujući i one situacije u kojima niti nakon tri pokušaja nije uspostavljen kontakt s članovima kućanstva). Na 3161 adresi anketiranje nije obavljeno zbog pogreške uzorkovanja. Od toga je bilo 1225 adresa sa kućanstvom bez člana u dobi između 15 i 64 godine, zatim 1298 adresa na kojima se nije nalazio stambeni objekt (kao što su stanovi u kojima se isključivo obavlja djelatnost) te 638 nepostojećih adresa.

TABLICA 2. Osnovne informacije o anketnom odzivu

	BRUTO UZORAK	USPJEŠNO POPUNJENE ANKETE	NEISPRAVNO POPUNJENE ANKETE	ODBIJANJE	POGREŠKA OKVIRA UZORKOVANJA
N	12622	4994	12	4455	3161
%	100.0%	39.6%	0.1%	34.9%	25.4%

Upravljanje podacima

Anketni odziv

- Pri anketiranju maloljetnika vodilo se računa o preporukama Hrvatske psihološke komore te je od njihovih roditelja zatraženo usmeno dopuštenje da se njihova djeca anketiraju.
- Maloljetna osoba nije mogla biti anketirana ako nije bio osiguran pristanak roditelja. Roditelji su zamoljeni da omoguće djeci privatnost tijekom ispunjavanja upitnika, ali su mogli biti prisutni ukoliko su tako željeli.

TABLICA 3. Osnovne informacije o sudjelovanju maloljetnika u istraživanju

N	
ukupno kontaktirano maloljetnika	151
maloljetnici koji su dobili pristanak roditelja da sudjeluju u istraživanju	120
maloljetni sudionici koji su ispunjavali upitnik uz prisutnost roditelja	68

Upravljanje podacima

Anketni odziv

TABLICA 4. Stopa anketnog odziva

BRUTO UZORAK	VALJANI UZORAK*	POPUNJENE ANKETE	STOPA ANKETNOG ODZIVA
12622	9461	5006	52.9%

* Valjani uzorak = bruto uzorak – pogreška okvira uzorkovanja

Upravljanje podacima

Anketni odziv

- u više od 80% slučajeva anketiranje obavljeno iz prvoga pokušaja.

TABLICA 5. Relativan broj pokušaja potrebnih za popunjavanje anketnog upitnika

IZ 1. POKUŠAJA	IZ 2. POKUŠAJA	IZ 3. POKUŠAJA
82.7%	12.8%	4.4%

Upravljanje podacima

Odbijanje sudjelovanja u istraživanju

Dob i spol osoba koje su odbile sudjelovati u istraživanju procjenjivali su anketari, te su stoga moguća su odstupanja od njihovih stvarnih karakteristika. Iz Tablice 6. vidljivo je da je u ostvarenom uzorku veći udio mlađih sudionika (15-29 godina), a manji udio sudionika srednje (30- 49 godina) i starije dobi (50-64 godine) u odnosu na skupine sudionika onih koji su odbili sudjelovati u istraživanju.

TABLICA 6. Usporedba spolne i dobne strukture osoba koje su sudjelovale u istraživanju te onih koje su odbile sudjelovati u istraživanju (procjena anketara)

	OSOBE KOJE SU SUDJELOVALE U ISTRAŽIVANJU	OSOBE KOJE SU ODBILE SUDJELOVATI U ISTRAŽIVANJU
SPOL		
muškarci	41.9%	48.8%
žene	58.1%	51.1%
DOB		
mlađa (15-29 godina)	29.1%	11.3%
srednja (30-49 godina)	36.7%	48.8%
starija (50-64 godine)	34.2%	39.9%

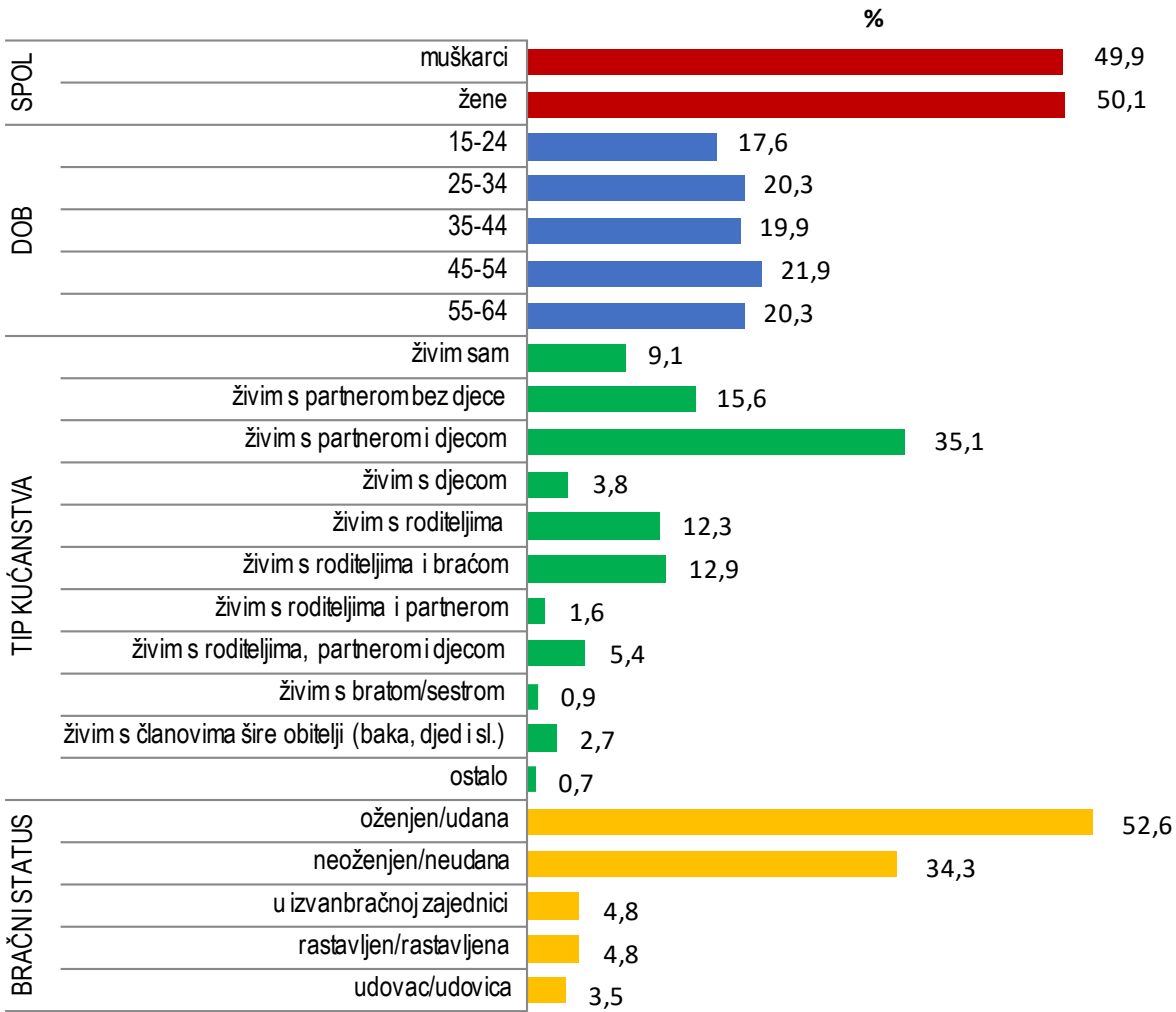
Ponderiranje

- U svrhu reduciranja pristranosti uzorka i poboljšanja preciznosti procjene parametara u ciljanoj populaciji uočena manja odstupanja uzorka od populacijskih vrijednosti za varijable spol i dob korigirana su korištenjem procedure ponderiranja.
- Na osnovi te razdiobe izračunati su ponderi, čime je osigurano da rezultati preciznije reprezentiraju ciljanu populaciju.

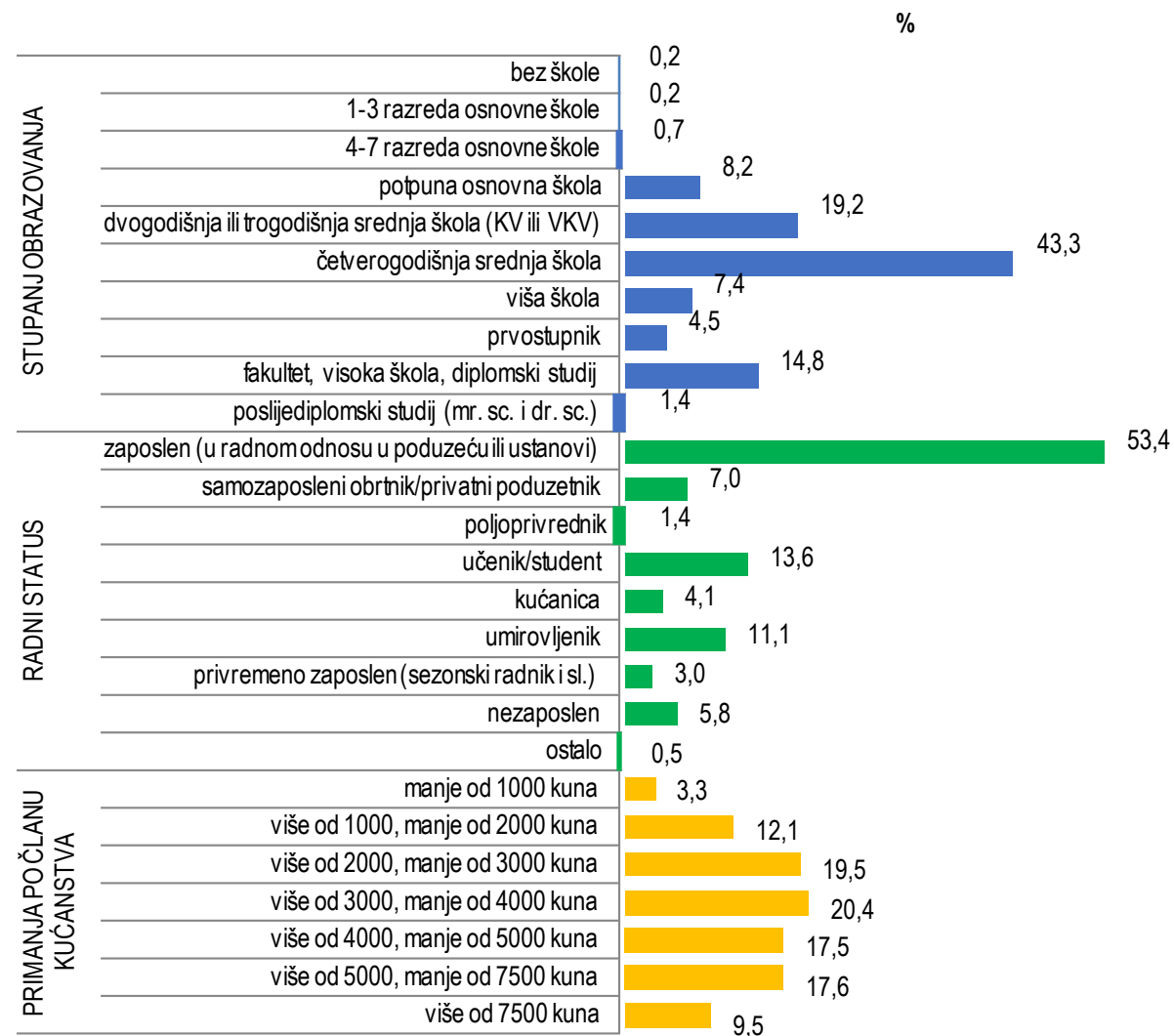
Osnovna sociodemografska i socioekonomska obilježja ponderiranog uzorka

- S obzirom na dob,udio sudionika kretao se od 17.6% u dobnoj skupini između 15 i 24 godine do 21.9% u dobnoj skupini između 45 i 54 godine.
- Sudionici dominantno žive s partnerom i djecom (35.1%), 15.6% njih živi u kućanstvu s partnerom ali bez djece, s roditeljima i braćom ih živi 12.9%, a samo s roditeljima 12.3%.
- S obzirom na bračni status, u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici je bilo 57.4% sudionika, a njih 34.3% je neoženjeno, odnosno neudano, dok je rastavljenih bilo 4.8%, a udovica/udovac je bilo 3.5%.

SLIKA 1. Osnovna obilježja sudionika: spol. dob. tip kućanstva i bračni status nakon ponderiranja uzorka

- S obzirom na obrazovni status, sa završenom srednjom školom je bilo 62.5%, sa stečenim visokim obrazovanjem bilo je 20.7%, sa završenom višom školom 7.4%, a s završenom osnovnom školom 8.2% dok je bez završene osnovne škole bilo 1.1% sudionika.
- Analiza radnog statusa otkriva da je 64.8% sudionika imalo prihode od zaposlenja ili samozaposlenja (uključujući poljoprivrednike i privremeno zaposlene), slijede učenici i studenti kojih je bilo 13.6% te umirovljenici s udjelom od 11.1%, a udio privremeno nezaposlenih bio je 5.8%.
- S obzirom na primanja, najmanji udio sudionika bio je u dvije krajnje kategorije. S primanjima manjim od 1000 kuna mjesečno po članu kućanstva bilo je 3.3% sudionika, a s primanjima većim od 7500 kuna po članu kućanstva bilo je 9.5% sudionika. Najviši udio sudionika imao je prosječna mjesečna primanja po članu kućanstva između 3000 i 4000 kuna, njih 20.4%.

SLIKA 2. Osnovna obilježja sudionika: stupanj obrazovanja, radni status i prosječna mjesečna primanja po članu kućanstva nakon ponderiranja uzorka

HVALA

- anketari
- koordinatori u županijskim zavodima za javno zdravstvo
- Koordinator HZJZa:

Maja Valentić

Ana Ištvanović, dr.med.

Anja Belavić, dr.med.